

”כי יצר לב האדם רע מנעוריו”-האומנם?

שי פינקלשטיין
רב קהילת ניצנים

בראשית פ"ח

(כא) וַיִּרַח יִקְוֶה אֶת־רֵיחַ הַנִּיחֹחַ וַיֹּאמֶר יִקְוֶה אֶל־לְבוֹ לֹא־אֶסְףּ לְקַלֵּל עוֹד אֶת־הָאָדָמָה בְּעֶבְרַת הָאָדָם כִּי יִצֹר לֵב הָאָדָם רָע מִנְעֻרָיו וְלֹא־אֶסְףּ עוֹד לְהַכּוֹת אֶת־כָּל־חַי כַּאֲשֶׁר עָשִׂיתִי:
(כב) עַד כָּל־יְמֵי הָאָרֶץ זֶרַע וְקָצִיר וְקֹר וְחֹם וְקִיץ וְחֹרֶף וַיּוֹם וְלַיְלָה לֹא יִשְׁבְּתוּ:

רש"י בראשית פרשת נח פרק ח פסוק כא
(כא) מנעוריו - מנעוריו כתיב משננער לצאת ממעי אמו ניתן בו יצר הרע:

מסכתות קטנות מסכת אבות דרבי נתן נוסחא ב פרק ל"ד"ה יצר הרע
יצר הרע שבשעה שאדם נולד יצר הרע נדבק בו. משל אם יעלה אדם את הבהמה לראש הגג היא סוללת אחריה (את) [אבל] התינוק הוא רץ ליפול ממנו. סמוך למדורה הוא רץ ליפול בתוכה. סמוך לגחלים הוא פושט ידו לקומצן. מפני מה. מפני שיצר הרע נזרק בו. משל למה"ד למלך שהיו לו שדות הרבה והרבה והיה לו שדה אחת שלא היה לו שדה אחרת רעה כמותה. ואמר המלך לחכירה לאריס והחכירה לאריס (גדה) [נרה] זבלה זרעה קצרה (כשחזרה בורה) ולא עשת אלא עשרה כורים ומה שעשה הכניס לתוך ביתו של מלך. א"ל המלך הבא את השאר. א"ל אדוני המלך אתה יודע [שדה שלך שלא היתה לך שדה אחרת רעה ממנה ומה שעשה כבר הכנסתי לתוך ביתך. כך הם ישראל עתידין לומר לפני הקדוש ברוך הוא רבונו של עולם אתה יודע] יצר הרע (שנזרקה) [שזרקה] בנו שנאמר כי יצר לב האדם רע מנעוריו (בראשית ח' כ"א). וכן הוא אומר כי הוא ידע יצרנו זכור כי עפר אנחנו (תהלים ק"ג י"ד):

תלמוד בבלי מסכת קידושין דף ל עמוד ב

ת"ר: קשה יצר הרע, שאפילו יוצרו קראו רע, שנאמר: כי יצר לב האדם רע מנעוריו. אמר רב יצחק: יצרו של אדם מתחדש עליו בכל יום, שנאמר: רק רע כל היום. ואמר ר"ש בן לוי: יצרו של אדם מתגבר עליו בכל יום ומבקש המיתו, שנאמר: צופה רשע לצדיק ומבקש להמיתו, ואלמלא הקדוש ברוך הוא עוזרו אין יכול לו, שנאמר: אלהים לא יעזבנו בידו. תנא דבי ר' ישמעאל: בני, אם פגע בך מנוול זה משכהו לבית המדרש, אם אבן הוא נימוח, ואם ברזל הוא מתפוצץ, שנאמר: הלא כה דברי כאש נאם ה' וכפטיש יפוצץ סלע, אם אבן הוא נימוח; שנאמר: הוי כל צמא לכו למים, ואומר אבנים שחקו מים.

מהרש"א חידושי אגדות מסכת קידושין דף ל עמוד ב

קשה יצה"ר שאפילו יוצרו קראו רע כו'. דד"א שהפועל הדבר לא יגנה מלאכתו ואפ"ל הכי קאמר בו שיוצרו גינהו וקראו רע וכמ"ש אוי לו לעיסה כו' ועי"ל שאפילו יוצרו שבראו לטובת האדם כדי שיזכה על ידו אם ינצחהו כמ"ש כי טוב מאד זה יצה"ר מ"מ קראו רע ע"ש שמחשבתו של היצה"ר הוא להרע כמ"ש הוא השטן הוא היצה"ר הוא מלאך המות ודו"ק:

יצרו של אדם מתחדש כו' ויצרו של אדם מתגבר כו'. הכונה בזה דלגבי כח הנשמה שהוא שכל העיוני אמר שיצרו מתחדש עליו בכל יום להחטיאו בהרהור הלב מה שאין דרכו בכך במעי אמו כדאמרין פרק המפלת ולכך מקרי דבר חדש ומייתי רק רע כל היום כדאמרין דאין אדם ניצול מהרהור עבירה אבל לגבי כח הגופני שדרכו בכך אמר שמתגבר עליו להוסיף על חומר שלו ולזה אמר מבקש להמיתו דבגוף שייך מיתה ודבר הנלמד מענינו הוא דהאי קרא צופה רשע גו' בשטן איירי ולא ברשע אדם מדכתיב לעיל מיניה פי צדיק יהגה גו' תורת אלהיו בלבו גו' וע"ז אמר צופה רשע לצדיק להחטיאו ולהמיתו כמ"ש הוא

השטן הוא היצה"ר הוא מלאך המות ואמר שהקב"ה עוזרו מלהחטיאו דאע"ג דהכל בידי שמים חוץ מיראת שמים מ"מ הבא ליטהר מסייעין אותו:

חזקוני בראשית פרשת נח פרק ח פסוק כא
כי יצר לב האדם רע מנעריו מחמת נעוריו וילדותו הוא חוטא ויצר לבו רע ואין לי מעתה להנקם ממנו כאשר עשיתי.

רד"ק בראשית פרק ח
ויאמר ה' אל לבו - ראה בשכלו שלא ישחית עוד את האדמה כי לא יהיה עוד רעים רבים, ויוסרו מדור המבול שיהיה קבלה בידם דור אחר דור ולא יהיו עוד רבים רעים ולא ישחית הכלל בעבור הפרט, ואם יהיה הפרט רע כולו, ישחיתם כמו שעשה בסדום:
בעבור האדם - כי יסופו הרעים בבני אדם ותעמוד האדמה לטובים ואם תשחת קצת האדמה עם הרעים כמו ארץ סדום שנשחתה עם אנשיה, אין בה השחתת אדמה אם מעט מן האדמה תשחת כמו ערי הכזר, ויחשבו כמו מקומות הנשקעים הם ואנשיהם:
כי יצר לב האדם רע מנעוריו - קראו יצר לפי שנוצר עמו, ואמר מנעוריו, כי יצר הרע הוא באדם קודם יצר הטוב, כי אין בו יצר טוב בפועל עד שיגדל ויקנהו מעט מעט כמו שאמר "ואיש נבוב ילבב ועיר פרא אדם יולד" (איוב י"ד) פירש עיר פרא, הוא האדם שנולד והוא נבוב בלא לב כלומר בלא שכל ואח"כ ילבב כלומר קונה לב מעט מעט, וכיון שיצר האדם רע, כי כן ראיתי בחכמתי לברא אותו, כי כן צריך לפי טבע המציאות הוא חוטא ברוב אם לא אחד מני אלף, לפיכך לא אוסיף עוד להכות את כל חי בעבורו כאשר עשיתי. ובדרז"ל (נדה ל') שאל אנטונינוס את רבי יצר הרע מאמתי ניתן באדם משעת יצירה או משעת יציאה? א"ל משעת יצירה, אמר לו לאו שאם כן היה בועט במעי אמו ויוצא, אלא משעת יציאה. א"ר דבר זה למדני אנטונינוס ומקרא מסייעהו שנאמר "לפתח חטאת רובץ" ואומר "כי יצר לב האדם רע מנעוריו". אמר ר' יודן מנעוריו כתיב משעה שהוא ננער לעולם. ובפסוק זה לא אוסיף ב' פעמים, וסמכו רז"ל (שבועות ל"ו) כי לאו לאו שבועה שהרי כתיב (ישעי' נ"ד) אשר נשבעתי מעבר מי נח:

ספורנו בראשית פרשת נח פרק ח פסוק כא
כי יצר לב האדם רע. כי בהיות המזגים מכאן ואילך פחותים מאשר היו קודם המבול לא יאיר בהם הכח השכלי מנעוריהם כבראשונה, באופן שיתקומם למתאוה המתגבר עליו מנעוריו:

רש"י הירש בראשית פרק ח
ויאמר ה' אל לבו. כבר פירשנו את חשיבות לשונות ההגשמה המצויות במקרא ביחס אל ה'. סכנת הטשטוש של מושג האל היא גדולה מסכנת ההגשמה. אכן, הנקל לחוקרים לטשטש את מושג האל ולהפכו למושג טרנסצנדנטלי מיטאפיסי. אולם, חובה על האדם להאמין באמונה שלמה באישיות האל וביחסו הקרוב אל כל אדם; ואמונה זו היא חשובה מכל מחקר על מושגים טרנסצנדנטליים - כנצחיות וחוסר גשמיות של האל; שכן, מושגים אלה הם תלושים מחיינו המוסריים - לא פחות מהספרות האלגבראיות. והנה, כל מה שקושר את האדם אל סביבותיו - ובייחוד אל יצורים הקרובים לו - כלול כאן בשם "לב" ביחס אל ה'. כשם שאנחנו אומרים על ה', שהוא "רחום", "חנון" וכו', - כן יכולות כל המידות האלה להיות כלולות ומובעות ב"לב". דבר זה מקביל בהחלט אל האמור לעיל (ו, ו): "ויתעצב אל לבו". שם הצטער ה' ביחס אל "לבו", הוה אומר: הוא ויתר בצער על כל הטובה, שרחמיו וחסדיו ביקשו להגשים באנושות. וכן גם כאן: כל מידה נכונה של חסד ורחמים טענה לטובת קיום העולם והאדם. וחכמינו העירו (בראשית רבה לד, יא): הרי הוא אומר כאן: "אל לבו", ולא: "בלבו". ה' הוא דוגמה לאדם החפשי והמוסרי, שאיננו "ברשות לבו", ואיננו עבד לרגשותיו. וכן מצינו בכל אנשי המופת שלנו: בכולן נאמר "אל לבו"; כך: "ויאמר דוד אל לבו" (שמואל א' כז, א), "וישם דניאל על לבו" (דניאל א, ח), "וחנה היא מדברת על לבה" (שמואל א' א, יג), כדרך שנאמר כאן: "ויאמר ה' אל לבו". וכנגד זה: "אמר נבל בלבו" (תהלים יד, א; נג, ב) "ויאמר עשו בלבו" (בראשית כז, מא), "ויאמר ירבעם בלבו" (מלכים א' יב, כו), "ויאמר המן בלבו" (אסתר ו, ו). ובכן, "ויאמר ה' אל לבו": כל מידות הרחמים עמדו לפני כסא הכבוד, וטענו לטובת קיום העולם והאדם; ואף על פי שהארץ היתה רחוקה ממטרתה, הרי ה' ראה את המטרה, שהיתה רמוזה בקרבנו של נח; משום כך אמר: לא אוסיף עוד וגו':

לקלל. "קלל" משורש "קל", היפוכו של "כבד", ומבחינה זו גם היפוכה של "ברכה". "ברכה" היא התפתחות והתקדמות. יצור שנתברך, מתרחב ומתפשט; הולך ומתווסף לו חומר, והוא מביע את עצמו ברבגונויות חמריות. כך ברכת הפיריון באדם, בחי ובצומח וכו'. היפוכה של "ברכה" היא "קללה". יצור שנתקלל הולך ופוחת בחומר, והתפתחותו החמרית נעצרת. עד כה עיכב ה' את התפתחות האדמה; והוא עשה זאת בעבור האדם, לטובת האדם ולהצלתו המוסרית והרוחנית; כך בימי אדם, קין וכו'. מעתה לא יוסיף ה' למעט את כח הארץ; הוא לא יגביל את פריונה כדי לחנך את האדם. עד כמה שהבנתנו מגעת, טעו המפרשים בפירוש המשך הפסוק כי יצר לב האדם רע מנעוריו; הם ראו במשפט זה את הטעם להחלטה החדשה: "שכן, יצר לב האדם רע מנעוריו". אך אין אנחנו מבינים, מה פירושו של דבר זה. שמה נתכוונו לפרש: "מפני שאין כל תועלת בדבר"? אך אין זה ראוי לכבוד ה', שהוא יעיד כך על עצמו ועל בריאתו. זאת ועוד: אל נשכח, שמשפט זה כבר נאמר לעיל (ו, ה); שם הוא מפרש את טעם העונש: כלום יעלה על הדעת, שכאן הוא מפרש את טעם החנינה? ה' הביא את המבול, שכן "כל יצר מחשבות לבו רק רע כל היום"; וכאן הוא מביטח חנינה - בהתחשב עם אותו יצר הרע? גם מבנה הפסוק סותר את הדברים האלה; אילו היה פירוש זה נכון, היה ראוי לאחר את המלים "כי יצר" וגו' - כדי לשים את הדגש עליהן: "לא אוסיף לקלל עוד... ולא אוסיף עוד להכות... כי יצר לב האדם רע מנעוריו". פסוק זה - כמות שהוא לפנינו - שם את הדגש על שתי הפעמים "לא אוסיף", ואילו "כי יצר..." הוא מאמר מוסגר: אם יצר לב האדם ישוב להיות רע - ואף רע מנעוריו - והשמדת הדור תהיה דרך יחידה להצלה, אף על פי כן לא אוסיף לקלל עוד, כדרך שעשיתי עד כה. כבר הוכחנו לעיל את משמעות צורת "יצר". אין זאת צורה פעילה, אלא צורה סבילה. אין היא מורה על היוצר, אלא על היציר: היצר הוא יציר לבו של האדם; הוא האידיאל, שהלב שואף אליו. עתה, מה משמעות "נעורים"? ההוראה המקורית של "נער": לנענע ולהשליך מעליו. כך אצל שמשון: "אָנְעַר" (שופטים טז, כ), "נוער כפיו מתמוך בשוחד" (ישעיה לג, טו) וכדו'. מכאן "נעורת": פסולת של פשתן. וזו גם משמעות "נעורים": צעירים רוצים להתפתח מתוך עצמם; רשמים טובים או רעים אינם נקלטים בם דרך קבע. טבע הנער עודנו בתכונתו המקורית, טרם התעטף בטלית של חנופה, עודנו "מנער" מעליו רשמים טובים ורעים. צעירים אינם לא צדיקים ולא רשעים. אוי לו למי שסבור שהילד הממוצע הוא רשע ומרושע! מי שמכיר ילדים, יודה: לא, אין זה נכון, הנוער איננו מושחת, יצר לב האדם איננו רע מנעוריו, לא מנעוריו ישאף האדם אל הרע. בזמנים רגילים - מספר המבוגרים השואפים אל הרע הוא רב ממספר הצעירים. אמת, צעירים עלולים לעשות את הרע, - שכן טרם הורגלו להיכנע לעול מצוות; שליטה עצמית ומשמעת דומות עליהם כעול, ובשאיפתם לעצמאות "ינערו" עול זה מעליהם. אכן, קשה להתגבר על עצמאות זו של הרצון; חוסר הבגרות השכלית מתוה עליה את תו העקשנות; אך עצמאות זו היא היא השורש של האישיות המוסרית שלעתיד. הנה, הקדוש ברוך הוא בחר את ישראל, - לא מפני שהם נכנעים בנקל, - אלא מפני שהוא עם קשה עורף; שכן, גלוי וידוע היה לפניו, שעתידיים הם להתגבר על קשיות העורף ולבחור בדרך הטוב; ואז יגלו אותה קשיות עורף ועצמאות - בלכתם בדרך הטוב. וכך נטע הקדוש ברוך הוא בלב כל אדם את השאיפה לעצמאות - כדי לחשל את אפיו בדרך הטוב. עצמאות זו מתגלה תחילה כ"נעורים": הצעיר משלח רסן, "מנער" ופורק את העול. אך משהוא מגיע לכלל הכרה, שתכלית המצוה היא חירות, ולא הגבלה, הרי הוא מתמלא התלהבות נעורים, ונודר להתמסר לכל אידיאל נעלה. המבוגרים, ולא הצעירים - הם הם הפקחים החכמים בעיניהם, השטופים בתאוה ורדיפת ממון, הלועגים לכל שאיפה ואידיאל ורואים בהם "חלומות נעורים". משאדם מתבגר ויוצא מכלל נער, הרי הוא לומד להסתגל ולהיכנע, - אך הוא נכנע לדרישות התאוה והאנוכיות. בזמנים רגילים - עיקר נצחוננו של הרע הוא אחרי גיל הנעורים. אם יגיעו ימים, שגם הצעירים ישאפו אל הרע מתוך הכרה, וגם הם יראו בו את ה"יצר" והאידיאל של לבם, - הרי אלו ימים, שיהיה בהם צורך במבול חדש. אולם, מצב זה הוא בלתי טבעי בהחלט. משום כך נאמר כאן: אם יגיעו ימים, שיצר לב האדם יהיה רע מנעוריו - בניגוד למצב הטבעי, - אם יגיעו ימים, שגם הצעירים יראו ברע את האידיאל של חייהם, וכך אפסה כל תקוה מן הדור, - שכן תקות הדור תלויה בצעירים, ולא במבוגרים ובזקנים, - אם על ידי כך יגיעו ימים, שיהיה צורך לחזור ולקלל את האדמה בעבור האדם ולטובתו, - הרי הקדוש ברוך הוא לא יעשה זאת, שכן:

(כב) עוד כל ימי הארץ. מפרשים בדרך כלל כך: עונות השנה והיממה לא נהגו כסדרן בימי המבול; משום כך ניתנה כאן הבטחה: לא יהיה עוד מבול שני, ולא יחול שינוי במהלך הרגיל של העונות. פירוש זה מניח, שעונות השנה התחלפו לפני המבול, כדרך שהן מתחלפות היום. אולם, המסורות המקובלות

בידינו מתנגדות להנחה זו. לדעת ר' יצחק בבראשית רבה (לד, יג) היו זורעים לפני המבול רק אחת לארבעים שנה. היה אביב תמיד, והעונות היו שוות זו לזו: "היה להם אויר יפה כמן הפסח עד העצרת". מזג האויר היה שווה בכל הארץ, והיבשה לא היתה מפוצלת; וכך היתה תחבורה מהירה מסוף העולם ועד סופו: "היו מהלכין מסוף העולם ועד סופו לשעה קלה". וכן מוכח שם בפירוש: עונות השנה הנזכרות כאן נתקנו רק אחר המבול: "מכאן ואילך זרע וקציר וגו'". ושעה שר' שמואל בר נחמן חש בראשו מחמת שינוי מזג האויר, היה מתבדח ואומר: "חמי מה עבד לן דרא דמבולא": ראה, מה עשה לנו דור המבול! יציבות האקלים שלפני המבול היתה אחת מסיבות ההשחתה: "מי גרם להם שימרודו בי, לא על ידי שהיו זורעין ולא קוצרין, יולדין ולא קוברין?" ולמדנו מן התוספת "יולדין ולא קוברין", כי האקלים שלפני המבול גרם לאריכות ימים; וכן בהמשך הדברים: "מכאן ואילך זרע וקציר וגו'": שינוי האקלים שלאחר המבול קיצר את חיי האדם. אמור מעתה: טיב הארץ, מעמדה ואקלימה היו שונים לפני המבול; והנחה זו מתאשרת גם על ידי תוצאות המחקר הגיאולוגי והפיסיקלי - גיאוגרפי. שרידים שנתגלו מוכיחים, שהיתה חלוקה שונה של העונות והחום; ופיצול הארץ על ידי ימים, נהרות, הרים ומדבריות וכו' הוא מתאריך מאוחר יותר. והשוה עוד את מאמר חז"ל: "בשעה שהקב"ה הביא מבול לעולם נטל שני כוכבים מכימה והביא מבול לעולם" (ברכות נט ע"א). נראה מכאן, שהבורא שינה את מעמד הכוכבים, וכך נפגע שיווי המשקל של כדור הארץ, - והוא שהביא את המבול בעקבותיו. אך נניח להוכחה זו; מכל מקום נראה, שחכמינו לא היו סבורים, שעונות השנה התחלפו כבר לפני המבול. נתבונן עתה בפסוק שלנו; תיבת "הארץ" מנוגנת בטעם אתנח, ומכאן, שהמלים "עוד כל ימי הארץ" מהוות משפט בפני עצמו. הוראת היסוד של "עוד": להימשך. "מעודד ענוים ה'" (תהלים קמו, ו) וכדו'. (מכאן "עֲד": העד רואה, זוכר ומעיד; עדותו מנציחה את המאורע ומצילה אותו מתהום הנשיה. מכאן גם ההוראה: מזכרת). גם המילית "עוד" מורה על משך זמן. ומצאנו "עוד" גם בהוראה מוחלטת: תמיד, בלא הפסק. כך "עוד יהללך סלה" (תהלים פד, ה): יהללך בלא הרף. וכך יש לפרש גם כאן: "עוד כל ימי הארץ": כל ימי הארץ יהיו מעתה תמיד.

זמנים שונים עברו עד כה על הארץ; אולם, הם באו על הארץ זה אחר זה. הקדוש ברוך הוא הביא לפתע שואה וקללה - פעם אחר פעם - כדי לחנך את המין האנושי. ועוד בתקופה האחרונה, במאות שקדמו למבול, היה הכל בפריחה מתמדת, האנשים היו עשירים וזקנים, הם היו משופעים כל טוב, החמס קם, ורבו רשעים זקנים. ולמול השיא של השחתת דרך וחמס לא יכול האל הרחום אלא להשמיד לפתע את הכל. דבר זה לא יישנה עוד. כל חליפות העתים שבאו עד כה לפתע, - פריחה וכמישה, חיים וגסיסה, שמחת קיום ואימת מות, רוח אביב הנושבת מגן עדן וקטב קור וקיפאון, - כל אלה יהיו מעתה תמיד, זרע וקציר קור וחום, קיץ וחורף, יום ולילה לא יהיו מעתה זה אחר זה, אלא בעת ובעונה אחת, לעולם לא ישבתו! טיב הארץ ומעמדה יהיה כך, שכל עונות השנה והיממה, כל חום וכל אקלים יהיו תמיד זה בצד זה בארץ: כאן יום, שם לילה, כאן אביב, שם סתו, כאן קיץ, שם חורף, כאן קור, שם חום וכו'. הבדלי מקומות וחליפות עתים מתגלים לעינינו בכל הארץ - באזוריה, ארצותיה וסביבותיה השונות.

אם יורשה לנו לדלות כמר מדלי ממעמקי ההנהגה האלהית, היינו אומרים: חידוש זה של פני הארץ פתח דרך חדשה לחינוך האדם. מכאן ואילך, האדם תלוי תמיד בכוחות אחרים. מעתה, אין די "לזרוע אחת לארבעים שנה"; האדם תלוי תמיד בכוחות אחרים; לעולם אין הוא בטוח בקיומו ובמילוי שאיפותיו.

זאת ועוד: בעקבות החידוש הזה נשתנו בני האדם זה מזה; הם שונים זה מזה במעלותיהם, - אך הם שונים גם בדרגת חסרונותיהם.

התמורות המהירות שבתנאי החיים גם קיצרו את חיי האדם; לא ארכו הימים אחרי המבול, וחיי האדם ירדו למידתם היום. והשוה את דברי כלב, המתפאר באזני יהושע: "עודני היום חזק כאשר ביום שלח אותי משה ככחי אז וככחי עתה" (יהושע יד, יא); היה זה אפוא דבר נדיר, שאדם בן שמונים וחמש יהיה חזק כבן ארבעים. והשוה גם את האמור בתפילת משה: "ימי שנותינו בהם שבעים שנה ואם בגבורות שמונים שנה" (תהלים צ, י). קיצור חיי האדם הוא סייג לקץ הרשעה; אכן, לא לעולם חוסן שלטון הרשע; גם העז שבעריצים לא יאריך ימים על ממלכתו, לא ימשול הרבה יותר מחמשים שנה. מתקיים בסופו של דבר: "מפי עוללים ויונקים יסדת עוז" (תהלים ח, ג). מלכות ה' מושתתת - לא על "פקחות הזקנים", - אלא על התום והטהרה של ילדים ובני נעורים. כל ילד הוא מלאך ביום היולדו. אולם, כל עוד הרשעים האריכו ימים - עד שבע מאות ושמונה מאות שנה - לא יכול הדור הצעיר לבוא לידי ביטוי. דבר זה נשתנה, משנתמעטו חיי האדם. מעתה יכלו הרשעים במהרה, ודור ישרים יקום

תחתיהם. מכאן ואילך יביט האדם קדימה, ותקות העתיד היא לבני הנעורים. רק אם ישוב האדם לאלהיו, ויחד עם תשובתו ישוב גם השלום כימי עולם, רק אז ישוב האדם להאריך ימים בארץ. רק אם ישוב האדם לעבוד את ה', תשוב גם הארץ להיות לו לגן עדן (ישעיה סה, יז; כ). משנתחדשו פני האדמה, נשתנו בני האדם זה מזה; אך יותר מהם נשתנו האומות. חלוקת הארץ ליבשות וארצות חסמה את דרכי התקשורת; ורק כעבור אלפים בשנים יתגברו על כך בדרך מלאכותית. כך הושם מחסום בפני התפשטות הרע: אכן, זה אלפים בשנים לא היתה ההשחתה נחלת העולם כולו. חילוף הדורות משנה הליכות עולם: עמים צעירים ורעננים יורשים אומות מושחתות ומנוונות. אם נצורף את כל הדברים האלה, נבין את משמעות הפסוק הזה, - הפותח תקופה חדשה בהתפתחות האדם וחינוכו. וכך אמר ה': אף אם לב האדם ישאף אל הרע - כבר מנעוריו, - הרי לא אוסיף לקלל עוד את האדמה בעבור האדם, ולא אוסיף עוד להכות את כל חי כאשר עשיתי; אלא זאת אעשה בארץ: כל הניגודים יתקיימו בה תמיד, בעת ובעונה אחת, - כעונות של שנה ויממה.

קהלת פרק ז פסוק כט
לְבַד רְאֵה־זֶה מְצָאתִי אֲשֶׁר עָשָׂה הָאֱלֹהִים אֶת־הָאָדָם יֵשֶׁר וְהִמָּה בְקִשּׁוֹ חֲשִׁבֹנוֹת רַבִּים:

מדרש תנאים לדברים פרק לב פסוק ד
אל אמונה שהאמין בעולם ובראו, ואין עול מגיד הכת' שלא ברא המקום את בני אדם להיות רשעים אלא להיות צדיקים שנ' (קה' ז כט) לבד ראה זה מצאתי אשר עשה אלהים את האדם ישר והמה בקשו חשבונות רבים:

מדרש תנחומא (ורשא) פרשת בראשית סימן ז
(ז) [ג, כב] ויאמר ה' אלהים הן האדם זה שאמר הכתוב לבד ראה זה מצאתי אשר עשה האלהים את האדם ישר (קהלת ז) לא בראו הקדוש ברוך הוא שנקרא צדיק וישר את האדם בצלמו אלא כדי להיות צדיק וישר כמוהו, ואם תאמר למה ברא יצר הרע שכתוב בו כי יצר לב האדם רע מנעוריו (בראשית ח) אתה אומר שהוא רע מי יוכל לעשותו טוב אמר הקדוש ברוך הוא אתה עושה אותו רע למה תינוק בן חמש בן שש ושבע ושמונה ותשעה אינם חוטאים אלא מבן עשר ואילך ואז הוא מגדל יצר הרע, ואם תאמר אין אדם יכול לשמור את עצמו, אמר הקדוש ברוך הוא אתה עשית אותו רע למה תינוק היית ולא חטאת, נתגדלת וחטאת, וכמה דברים קשים יש בעולם יותר מיצר הרע ומרים ממנו ואתם ממתיקין אותו, אין לך מן התורמוס ואתה שוקד לשלקו ולהמתיקו במים ז"פ = ז' פעמים = עד שהוא נעשה מתוק וכן חרדל וצלף ודברים הרבה, ומה מרים שבראתי אותן ממתקין לצורכך, יצר הרע המסור בידיך עאכ"ו

הגרי"ד סלוביציק דברי הגות והערכה 252-253
"אכן, היהדות קידשה את האדם והורתה כי יש בו ניצוץ אלוקי; מעולם לא הסכימה היהדות עם ההשקפה אשר על פיה שרוי האדם בחטא מטבע ברייתו. להיפך, אנו לימדנו כי האתגר הניצב בפני האדם והאפשרויות הפתוחות לפניו, ללא גבול הם. בעיני היהדות האדם הוא בכוח (=בפוטנציה) יצור טוב, יצור מתפתח. אולם, האדם מוצא את עצמו תכופות אחוז בלחץ של כוח מכניע, כוח שאין לעמוד בפניו, הגוררו מטה... במשפט אחד, המקרא בוטח באדם, אך גם חושד ומפקפק בו"